

INOVAČNÍ POLITIKA A KLASTRY

Innovation policy and clusters

Lucie Dejnegová

Klíčová slova

Excelence, inovace, klastr, konkurenceschopnost, potenciál, spolupráce, region, rozvoj, transfer.

Abstrakt

Smyslem předloženého příspěvku je představit jeden z nových konceptů v přístupu k ekonomickému rozvoji a zvýšení inovačního potenciálu regionů. Tento model se již uplatňuje v řadě vyspělých zemí a přináší pozitivní výsledky.

Princip je založen na spolupráci regionálně propojených společností (podnikatelů), specializovaných dodavatelů, poskytovatelů služeb, firem v příbuzných oborech a přidružených institucí (především subjektů terciárního vzdělávání) a dalších organizací. Jedná se o vytvoření tzv. **klastru**, jenž sdružuje v rámci regionu subjekty, které si konkurují, ale zároveň rovněž vzájemně kooperují. Díky vzniklému synergickému efektu z těchto vzájemných interakcí mezi jednotlivými subjekty by mělo docházet k podpoře inovací, rychlejšímu transferu výsledků vědy a výzkumu do praxe, zvýšení konkurenceschopnosti zúčastněných subjektů a tím následně i celého regionu.

Cílem příspěvku je analýza možností vzniku oborových a regionálních klastrů a zhodnocení jejich předpokládaných přínosů. Závěry analýzy by měly sloužit jako základ pro systémový přístup k inovacím s důrazem na podporu a zvyšování regionální inovační kapacity, vedoucí k tvorbě inovačních regionů v rámci naší smíšené ekonomiky.

Key world

Excellence, innovation, clusters, competitiveness, potential, cooperation, region, development, transfer.

Summary

The purpose of this submitted paper is introduces one of the new concepts in the approach to economic development and increase the innovative potential of regions. This model is already used in many developed countries and brings positive results.

The principle is based on the cooperation of regionally co-linked companies (entrepreneurs), specialized suppliers, service providers, firms in related industries and associated institutions (especially tertiary education bodies) and other organizations. This is called a cluster, which associates all business subjects in the

region in the field of competition, but also these subjects cooperate with each other. By synergetic effect of the interaction between different actors should take place to support innovation, accelerate the transfer of research results into the practice, and enhance the competitiveness of all organizations and also whole region.

This paper aims to analyze the possibility of based new professional and regional clusters and to valorise their anticipated benefits. Findings of the analysis should serve as a basis for a systemic approach to innovation with an emphasis on promoting and enhancing regional innovative capacity, leading to the creation of innovative regions in the conditions of our mixed economy.

Úvod

Rozvoj regionů, udržitelný růst, podpora inovací, konkurenceschopnost to jsou stěžejní pojmy objevující se v Lisabonské strategii Evropské unie (dále již jen EU), jejímž záměrem je vytvořit z EU nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější se vyvíjející ekonomiku na světě, která je schopná si udržet dlouhodobý růst. Jádrem Lisabonské strategie je důraz na podniky, udržitelný růst a vytváření pracovních míst, které jsou závislé na excelenci a inovacích, jež jsou hlavními hybnými silami evropské konkurenceschopnosti. Za jeden z významných nástrojů jak naplnit tyto cíle můžeme považovat klastry, jejichž koncept je založen na spolupráci podniků a přidružených podnikatelských subjektů, výzkumných institucí, institucí terciárního vzdělávání a regionální samosprávy. Rozvoj a podpora tohoto konceptu mají příznivý dopad jak na regionální, tak národní ekonomiky. Jako uznání této skutečnosti přijala EU v roce 2006 široce založenou inovační strategii¹ a zařadila posilování klastrů v Evropě mezi devět strategických priorit pro úspěšnou podporu inovací².

Otevřenost globálních trhů, prudký rozvoj techniky a technologií, neustále se zrychlující komunikace a větší možnosti dopravy s sebou nesou rychlejší a efektivnější pronikání nových produktů na trhy, vše je dnes snadno dostupné. V roce 2007 postihla svět ekonomická deprese, započatá finanční krizí ve Spojených státech amerických (dále jen USA), označovaná jako nejhlubší pokles světové ekonomiky od dob velké deprese ve 30. letech 20. století. Mezi léty 2007 a 2009 došlo ke zpomalení růstu celosvětové ekonomiky o 5,8 procentního bodu. Roky 2008 a 2009 jsou považovány za nejhorší globální krizi platební morálky od konce Druhé světové války (r. 1945). Díky provázanosti světových trhů se pokles nevyhnul žádnému ekonomickému sektoru. A přestože v r. 2009 došlo k poklesu globální ekonomiky již jen o -1,6%³ a zdá se, že dno už má definitivně za sebou, nemůže se žádný ekonomický subjekt spoléhat na neochvějnou pozici v rámci trhu, byť by byl jeho produkt sebelepší. Platí více než kdy předtím, že kdo se nedokáže flexibilně adapto-

¹ Viz sdělení Komise: „Uvádění znalostí do praxe: Široce založená inovační strategie pro EU“, KOM (2006) 502 v konečném znění, k dispozici online na adrese:

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0502en01.pdf

² Závěry ze zasedání Rady dne 4.12.2006 (ve složení pro konkurenceschopnost), online dostupné na: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/intm/91989.pdf

³ Analýzy a zprávy vytvořené pod záštitou: Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), online dostupné na adrese: <http://www.oecd.org>

vat na měnící se tržní podmínky je poražen konkurencí. Přežití v kontextu globální ekonomiky je tak stále těžší. Přes tuto neradostnou situaci jsou klastry vhodným nástrojem, jak tomuto nepříznivému stavu čelit.

Vymezení pojmu klastr, struktura a typy klastrů

Pojem „klastr“ pochází z anglického výrazu *cluster*⁴ což mj. znamená: skupinu, shluk, svazek, seskupení, kupit se nebo seskupit se. Veškeré alternativy překladu tohoto pojmu výstižně charakterizují podstatu a princip této iniciativy. Zjednodušeně jej lze popsat jako: dlouhodobě časově formované seskupení vzájemně propojených podnikatelských subjektů a institucí na daném území se vzájemnými obchodními i neobchodními vztahy a vazbami.

Výše uvedený popis podstaty klastru nám rovněž uvádí dvě základní kritéria, pomocí kterých můžeme klastr vymežit. Prvým je: geografické ohraničení tzn. členové klastru spolupracují v rámci vymezeného území, nejčastěji regionu (**regionální klastry**). Klastry mohou ovšem vznikat jako seskupení přesahující hranice jednoho státu popř. spojující několik regionů v různých státech (**přeshraniční klastry**)⁵. Druhým podstatným kritériem je spolupráce vzájemně propojených podnikatelských subjektů tzn. jedná se o organizace působící v rámci konkrétní oblasti. Pro **klastry založené na hodnotovém řetězci** je pak typické propojení v rámci sítě dodavatelských vazeb, koncentrované kolem páteře hodnotového řetězce spojující výrobce a jejich dodavatele specializovaných komponent výroby. Názorným příkladem je automobilový klastr spojující výrobce automobilů s jeho dodavateli, kteří mohou být spojeni s výrobcí specializovaných průmyslových zařízení, elektroniky, plastů, gumy a textilu. Charakteristikou druhého typu **klastru založeného na kompetencích**, je soustředění se na konkrétní oblasti technické expertízy nebo kompetence v regionu. V praxi jde o výzkumné nebo vzdělávací dovednosti. Na rozdíl od prvního typu se nejedná o dodavatelské vazby, ale o aplikaci samotných znalostí a expertízy, často napříč odlišnými hospodářskými aktivitami. Například pro informační technologie a software je zřejmá jejich geografická koncentrace, avšak aplikace a klienti pro tyto dovednosti jsou velmi různorodí⁶.

V klastru však nespolečně spolupracují pouze **firmy** různých velikostí, které se podílejí na výrobním procesu, dodavatelé surovin a součástí v určitém odvětví. Dalšími z členů klastru jsou subjekty poskytující různé druhy služeb (právní, finanční, účetní, marketingové, konzultační atd.) a tzv. **podpůrné struktury** (organizace terciárního vzdělávání, výzkumná a inkubační centra, obchodní a průmyslové asociace, vědeckotechnické parky). V mnohých případech jsou členy klastru i **místní samos-**

⁴ Poldauf, I., Caha, J., Kopecká, A., Krámský, J.: *Anglicko-Český a Česko-Anglický slovník*, Státní pedagogické nakladatelství n.p., Praha, 1982, IBSN 14-577-82.

⁵ European Commission: *Les réseaux d'entreprises régionaux en Europe - observatoire des PME européennes n°3*, 2002, 13 str.

⁶ Kolektiv autorů: *Vymezení pojmu drobný, malý a střední podnikatel a postupů pro zařazování podnikatelů do jednotlivých kategorií* (2006DEFINICEMSP.doc), online dostupné na adrese: https://is.muni.cz/auth/dok/rfimg/p1?fakulta=1456;obdobi=3364;studium=150239;kod=PRR_MSP;furl=%2Ffel%2F1456%2Fpodzim2006%2FPRRMSP%2Fum%2F;info=

právy. Struktura klastru může být poměrně různorodá a závisí na zaměření, počtu členů a okolních podmínkách. Zjednodušeně je klastr znázorněn na obr.1. Je rovněž důležité podotknout, že k fungování klastrů je nutná existence podpůrné fyzické infrastruktury, včetně silniční i telekomunikační sítě apod.

Obrázek 1: Schéma klastru

Zdroj: Převzato z <http://www.businessinfo.cz/klastry>

Teoretických definic klastrů je mnoho (např. definice Evropské komise, OECD, Portera ad.). Všechny však vycházejí z motivu potřeby dobrovolné spolupráce jednotlivých členů. Za všechny tedy uveďme aktualizovanou definici významného amerického ekonomy, profesora Portera z Harvard Business School a odborníka na konkurenceschopnost, který vymezuje klastry následovně: „Klastry jsou místní koncentrace vzájemně propojených firem a institucí v konkrétním oboru. Zahrnují skupinu provázaných průmyslových odvětví a dalších subjektů důležitých pro hospodářskou soutěž. Obsahují např. dodavatele specializovaných vstupů, strojů a služeb, ale i poskytovatele specializované infrastruktury. Klastry se často rozšiřují směrem dolů k odbytovým kanálům a zákazníkům a do stran k výrobcům komplementárních produktů a společností v průmyslových odvětvích příbuzných z hlediska dovedností, technologií nebo společných vstupů. Mnoho klastrů zahrnuje vzdělávací, vládní nebo jiné instituce – jako například univerzity, úřady pro normalizaci, výzkumné ústavy či obchodní asociace – které poskytují specializovaná školení, vzdělávání, informace, výzkum a technickou podporu.“⁷

Historie klastrů

Od nepaměti se hospodářské jednotky sdružují. Snahou tohoto organizování je získat jeho prostřednictvím výhody, které mohou mít různou podobu. Při pohledu zpět do historie lze nalézt mnoho interních i externích organizačních struktur, řada z nich již

⁷ Porter, M., E.: *The competitive advantage of nations*, 1. vydání, Free Press, 1998, 896 str., ISBN 978-0684841472.

byla překonána, především v souvislosti s vývojem hospodářských podmínek. Mnohé však, byť v pozměněné formě, fungují dodnes.

Mezi takové struktury můžeme zařadit i klastry a přestože se s tímto pojmem setkáváme až v průběhu posledních desetiletí, při pohledu do historie lze první zmínky o tomto typu uskupení subjektů objevit již na konci 19. Století (r.1890). Anglický ekonom a představitel tzv. Cambridgeské školy Marshall se mj. věnoval i problematice specializovaných průmyslových seskupení a poukázal na fakt, že průmyslová odvětví se často místně koncentrují a získávají tak výhody z externalit, jako jsou úspory z rozsahu a tzv. přelévání (spillovers). Uvedené pozitivní externality vznikají z mnoha důvodů např. přilákáním dalších podniků z podobného průmyslového odvětví. Tyto podniky poskytují specializované vstupy, služby a vytvoří zásobu specifických pracovních sil se všemi dovednostmi a potřebným know-how pro dané odvětví. Takovéto prostředí podporuje šíření znalostí, myšlenek a technického pokroku mezi jednotlivými podniky v rámci oboru. Vytváří se tak specifická „průmyslová atmosféra“ s velkým počtem formálních i neformálních pracovních postupů, praktik, zvyků, tradic, hodnot a specializovaných institucí, které podporují inovace a efektivní fungování. Marshall se ve své analýze zabýval pouze koncentracemi vytvořenými v průmyslu během průmyslové revoluce, mnoho z nich však funguje dodnes.^{8,9}

Na přelomu 70. a 80.let 20.století navázali na Marshallovy poznatky italsí ekonomové Bagnasco, Becattini a Brusco v rámci tzv. **teorie výrobních okrsků**. Uvedení ekonomové podrobněji zkoumali regiony tzv. třetí Itálie tj. málo industrializované regiony, které však přesto po Druhé světové válce zaznamenaly relativně rychlý hospodářský růst, především díky velkému podílu malých a středních podniků (dále jen MSP). V rámci zkoumaných regionů si MSP byly prostorově blízké, spolupracovaly, vzájemně si důvěřovaly a dokázaly pružně reagovat na aktuální poptávku. Mimo specializovaných výrobních MSP v regionech existovaly rovněž podpůrné instituce tj. organizace, které poskytovaly služby (vedení účetnictví, opravy atd.) nebo se zabývaly nákupem vstupů (Obvykle nakupovaly tzv. ve velkém, což znamenalo příznivější ceny.). Vzájemným propojením tak subjekty ze zkoumaných regionů dosahovaly výrazných úspor z rozsahu.¹⁰

V 90.letech minulého století vznikla teorie **učících se regionů**, kterými se zabývali např. Lundvall nebo Malmberg. Jak již samotný název teorie napovídá, hlavní důraz je kladen na učení resp. znalosti a schopnost učit se. (Právě schopnost učit se resp. různé druhy vědomostí, mohou být dále využívány, buď jako zdroj konkurenční výhody - **nekodifikovatelné vědomosti**, nebo v podobě „zboží“ - **kodifikovatelné vědomosti**, které mohou být jako snadno dopravitelné nízkoná-

⁸ Marshall, A.: *Principles of Economics*, Cosimo Classics, 8.vydání, 2009, 740 str., ISBN: 978-1605208015.

⁹ Vítková, R., Volko, V., Vápeníček, A.: *Konkurenceschopnost malých a středních podniků v aliancích (clusters)*, Národní informační středisko pro podporu jakosti, Praha, 2005, 34 str., ISBN 80-02-01772-2.

¹⁰ Blažek, J., Uhlíř, D.: *Teorie regionálního rozvoje-Nástin, kritika, klasifikace*, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2002, 211 str., ISBN 8024603845.

kladové komodity prodávány kdekoliv.) Tři hlavní charakteristiky učících se regionů jsou dle Malberga tyto:

- V regionu se soustřeďuje větší množství obdobně zaměřených společností.
- Existence výzkumných institucí, které aktivně spolupracují s místními podniky, což vede k vyšší pravděpodobnosti vzniku a aplikace inovací.
- Třetím znakem je kultura a instituce regionu, které symbolizují: společnou identitu aktérů, dobrou provázanost, vzájemnou koordinaci, silné podnikatelské asociace a inovační centra, dostatek informací a stálou schopnost učit se.¹¹

Vyjmenované charakteristiky jsou rovněž žádoucími prvky fungujícího klastru, které může klastr využít ve svůj prospěch.

Role klastrů a jejich podpora v EU

EU má poměrně silný výzkumný potenciál, avšak v souboji silných světových ekonomik je nutné hledět neustále kupředu. Proto se EU snaží podporovat výzkum a technologický rozvoj, který má napomoci k vyšší konkurenceschopnosti a inovativnosti celého regionu.

V březnu roku 2000 Evropská rada schválila tzv. **Lisabonskou strategii**¹², naplánovanou na období 2000-2010. Je tvořena osmi hlavními směry (informační společnost pro všechny, vytvoření evropského výzkumného prostoru, odstranění překážek pro podnikání - zejména pro MSP, ekonomická reforma spojená s dokončováním vnitřního trhu, vytvoření integrovaných finančních trhů, lepší koordinace makroekonomických politik, aktivní politika zaměstnanosti, modernizace evropského sociálního modelu a jako poslední pak udržitelný rozvoj a kvalita života). Cílem Lisabonské strategie bylo vytvořit z EU konkurenceschopnější, dynamickou znalostní ekonomiku, schopnou udržitelného hospodářského růstu s větším počtem i lepšími pracovními místy a větší soudržností.

V lednu 2008 přistoupila EU na základě zkušeností z klastrových politik na úrovni regionů (NUTS II) a jednotlivých států (NUTS I) k další podpoře rozvoje klastrů přijetím **Evropského memoranda o klastrech**¹³. To je určeno politickým činitelům na regionální, národní i evropské úrovni, kteří se svým podpisem zavazují

¹⁰ Blažek, J., Uhlíř, D.: *Teorie regionálního rozvoje - Nástin, kritika, klasifikace*, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2002, 211 str., ISBN 8024603845

¹² Strategický dokument je nazván podle místa, kde byl v té době všemi 15 členy EU schválen. Tato komplexní strategie byla rozvržena na období let 2000-2010 a v závěrech lisabonského zasedání Evropské rady formulována takto: EU se má stát „*nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější znalostní ekonomikou, schopnou udržitelného hospodářského růstu s více a lepšími pracovními místy a s větší sociální soudržností*“. Více viz online dostupné na adrese: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/abc/policies/art2377_cs.htm

¹³ Evropské memorandum o klastrech vzniklo v listopadu r. 2007 a jeho autory jsou členové Vysoké poradní skupiny evropských oborníků pro klastry, jež byla ustavena Evropskou komisí. Komise vznikla v rámci Evropské INNOVA iniciativy a jejím předsedou je Pierre Laffitte (francouzský senátor, prezident Francouzsko - německé asociace pro vědu a technologie, člen Královské švédské akademie technických věd). Skládá se z vysokých odborníků v oblasti rozvoje klastrové politiky, akademiků, zástupců podniků, průmyslových a regionálních asociací, atd.

k podpoře rozvoje klastrů a provedení konkrétních opatření na jejich území. Tímto dokumentem došlo k uznání důležitosti klastrů jako podstatného hnacího motoru pro evropské inovace, konkurenceschopnost, stimul udržitelného rozvoje evropského průmyslu a služeb, který posiluje ekonomický rozvoj evropských regionů. Memorandum uvádí, jak mohou vlády napomoci rozvoji klastrů a důvody proč EU potřebuje silné klastry založené na inovacích a excelenci včetně nadnárodní klastrové spolupráce. Dále vyjmenovává dvacet principů (4x5 principles) pro **Evropskou klastrovou politiku**.

Mj. bylo dále v rámci podpory výzkumu, vývoje a inovací rozhodnuto o navýšení celkových výdajů pro tuto sféru. Ty by měly v roce 2010 dosáhnout zhruba 3% HDP členských států. Jak uvádí Skokan, „...jestliže EU chce dostát svému závazku přijatému v Lisabonu, nezbyvá jí než přijmout výzvu ostatních nejvyspělejších zemí (USA, Japonska) v tomto soutěžení, které dávají rozvoji klastrů prioritu.“¹⁴ Hlavy států a předsedové vlád zemí EU zdůraznili, že je potřeba lépe koordinovat rámcové podmínky pro inovace, „mimo jiné prostřednictvím lepších vazeb mezi vědou a průmyslem, prostřednictvím inovativních uskupení světové úrovně a rozvoje regionálních uskupení a sítí“¹⁵.

EU tedy podporuje klastry prostřednictvím speciálních programů. Mezi nejvýznamnější patří např. **Rámcový program pro konkurenceschopnost a inovace (CIP)**¹⁶, podporující inovace včetně ekoinovací, podnikání, informační i komunikační technologie a energetiky nebo **7. Rámcový program na období let 2007-2013**¹⁷, stojící na čtyřech pilířích: spolupráci, myšlenkách, lidech a kapacitě. Dále též finanční nástroje Evropské komise jako např. **EUROPE INNOVA**¹⁸ nebo **PRO INNO EUROPE**.¹⁹

V tomto roce EU připravila strategii rozvoje pro příští dekádu, která nese jednoduchý název „**Evropa 2020**“. Strategie Evropa 2020 předkládá tři vzájemně se posilující priority²⁰:

- Inteligentní růst: rozvíjet ekonomiku založenou na znalostech a inovacích.

¹⁴ Skokan, K.: *Konkurenceschopnost, inovace a klastry v regionálním rozvoji*, nakladatelství Repronis, Ostrava 2004, 1. vydání, ISBN 8073290596, SVI MU: REG 162

¹⁵ Závěry předsednictví Evropské rady v Bruselu (13.–14. března 2008), online dostupné na adrese: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/99410.pdf

¹⁶ European Commission: CIP-Competitiveness and Innovation Framework Programme 2007-2013 (Rámcový program pro konkurenceschopnost a inovace 2007-2013), online dostupné na adrese: <http://ec.europa.eu/cip/>

¹⁷ European Commission: 7 Research Framework Programme (7. Rámcový program), více viz online dostupné na adrese: http://cordis.europa.eu/fp7/home_en.html

¹⁸ Europe INNOVA je evropská iniciativa. Jejím cílem je podpora všech forem inovací, které chápe jako velkou výzvu pro celou EU. Více viz online dostupné na adrese: <http://www.europe-innova.eu/web/guest;jsessionid=D6F94431205C8BBC7B9FAAFB8D2C4382>

¹⁹ Podpora PRO INNO Evropy® je iniciativou složenou z mnoha nástrojů, která byla zřízena pro podporu, osvětlu a lepší informovanost v oblastech inovací v rámci EU. Více viz online na adrese: <http://www.proinno-europe.eu/>

²⁰ Evropská Komise: Sdělení komise – Evropa 2020, KOM (2010) 2020 v konečném znění, Brusel 2010, online dostupné na adrese : http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_CS_ACT_part1_v1.pdf

- Udržitelný růst: podporovat konkurenceschopnější a ekologičtější ekonomiku méně náročnou na zdroje.
- Růst podporující začlenění: podporovat ekonomiku s vysokou zaměstnaností, jež se bude vyznačovat sociální a územní soudržností.

Klastry a klastrová politika v České republice

ČR se zasazuje svou strategií hospodářského rozvoje v souladu s Lisabonskou strategií o vytvoření: výkonné národní ekonomiky založené na dovednostech, znalostech, tvorbě vysoké přidané hodnoty a kvalitním podnikatelském prostředí, ve kterém budou fungovat konkurenceschopné organizace zapojené do globálních hodnotových řetězců. Hlavním cílem je zvyšování konkurenceschopnosti. V tomto duchu vypracovalo Ministerstvo průmyslu a obchodu (dále jen MPO) ve spolupráci s agenturou CzechInvest **Národní klastrovou strategii 2005-2008**, kterou vláda svým usnesením č.883 ze dne 13.července 2005 schválila. Ta je rovněž v souladu s **Národní inovační strategií a Konceptí rozvoje malého a středního podnikání na období 2007-2013**.

První klastrové iniciativy (preferován je postup: shora dolů) se v ČR objevují v období 2004-2006. MPO vypracovalo koncepční Národní klastrovou strategii 2005-2008. Mezi mnoha dalšími dokumenty vznikla i **Regionální a národní ekonomická analýza ČR** s cílem identifikace existujících a potenciálně konkurenceschopných klastrů. Zorganizována byla řada konferencí věnující se klastrům. Uskutečněna byla školení pro **facilitátory klastrů**, kteří by měli být iniciátory vzniku klastrů a neutrálními prostředníky, vybízejícími podniky, instituce terciárního vzdělávání a samosprávy ke spolupráci.

Mezi lety 2007-2008 se omezují aktivity agentury CzechInvest v oblasti podpory klastrů, mimo rámec administrace finančních vztahů s příjemci dotace. Dochází k útlumu klastrových iniciativ shora dolů a ztrátě jednoho integrujícího, metodického a komunikačního místa na národní úrovni. Nejsou naplněny vytčené cíle Národní klastrové strategie. Přesto dochází k rozvoji klastrů s i bez čerpání dotací z operačního programu. Rozvíjejí se evropské iniciativy a sítě, viditelně narůstá podpora klastrové koncepce ze strany Evropské komise.

Po roce 2008 sílí potřeba iniciativy tvorby klastrů postupem zdola nahoru. Z izolovaných firem postupně došlo ke vzniku izolovaných klastrů (např. Omnipack, Clutex) s minimálním sdílením, přenosem znalostí a zkušeností. Jsou citelné nedostatečné metodické zázemí, osvěta a koordinace. Regionální iniciativy v oblasti klastrů jsou sporadické (ClusterNet, ClusterPoint). Problematice se věnují jednotlivci z VŠ, konzultačních a krajských struktur. Neexistují integrované informace a data o klastrech na národní úrovni. Rovněž neexistuje kontaktní bod pro průnik informací mezi klastry navzájem, jak v rámci ČR tak i EU.

Rok 2009 je Evropským rokem tvořivosti a inovací. Závazky zpracování Akčního plánu pro rozvoj klastrů a připomínek pro Monitorovací výbor Operačního programu průmysl a inovace (dále již jen OPPI) iniciují vznik **Národní klastrové asociace (NCA)**, která bude v budoucnosti přispívat ke koordinovanému rozvoji klastrových iniciativ v ČR a pomůže jim navázat spolupráci se zahraničím. Posláním NCA je vytvářet dlouhodobou a kompetentní platformu pro koordinaci a rozvoj klastrových iniciativ v ČR a působení v roli aktivního rozhraní pro jejich internacionalizaci.

Dalšími oblastmi kterými se NCA zabývá jsou: informace a komunikace, vzdělávání a školení, spolupráce a služby, marketing a internacionalizace.

Základním posláním klastrové politiky ČR je podpora regionálního ekonomického rozvoje prostřednictvím zvyšování konkurenceschopnosti a produktivity podniků, které stanovených cílů mohou dosáhnout prostřednictvím posílení své inovační aktivity a plného využití specifických regionálních podmínek. MPO uvádí šest zásadních cílů národní klastrové strategie:²¹

- Zlepšení účinnosti komunikace s jednotlivými potencionálními členy klastru za účelem rozvoje společných priorit. Důležité je navázání dialogu s celými průmyslovými odvětvími a nikoliv pouze s jednotlivými podniky.
- Mají napomoci krajským samosprávám s identifikací potenciálu pro tvorbu klastrů. Identifikace a podpora takových sektorů a odvětví, jenž mají růstový potenciál a úmysl zvyšovat konkurenceschopnost pomocí spolupráce a inovací. Podpora inovačních klastrů v regionech.
- Pomoc skupinám MSP při identifikaci příležitostí ke sdílení nákladů v rámci společné spolupráce a zdočlávání tradičních bariér růstu (např. přístup k finančním a informačním technologiím, realizaci výzkumu a vývoje, uvádění nových produktů na trh apod.).
- Vytvoření rámce pro analýzu, monitoring a evaluaci klastrových iniciativ (zahrnující vzájemné srovnávání klastrů v rámci ČR i EU), včetně jejich vlivu na regionální a národní ekonomiky.
- Klastry by měly dokázat efektivně využít propojení podpor a více veřejných zdrojů (ministerstva, kraje atd.) takovým způsobem, aby bylo dosaženo maximálního užitku z přidělených podpor.
- Vytvoření Národní klastrové studie ČR, jejímž výsledkem bude mj. v rámci jednotlivých regionů i identifikace odvětví s exportním potenciálem.

Programy na podporu klastrů v ČR

Klastry jsou v ČR podporovány prostřednictvím operačních programů financovaných ze strukturálních fondů EU. Podpora vzniku a dalšího rozvoje klastrů byla v období 2005-2008 zajišťována z programu: **Klastry**. V současnosti plynou prostředky z programu: **Spolupráce** pro období let 2007-2013. Poskytovatelem podpory je v obou programech MPO a implementaci zajišťuje jako zprostředkovatel (příspěvková organizace) agentura CzechInvest.

Období 2004-2006: Program Klastry

Spadá do Operačního programu Průmysl a podnikání (dále již jen OPPP), byl schválen usnesením vlády č. 414/2004 dne 28. dubna 2004 v platné verzi od 3. ledna 2005. Program realizoval: Prioritní osu: 1 „Rozvoj podnikatelského prostředí“ a oblast podpory: 1.4 „Rozvoj informačních a poradenských služeb“. Cílem byla podpora ekonomického růstu a konkurenceschopnosti prostřednictvím rozvoje odvětvových sdružení vytvořených na regionální, nadregionální nebo přeshraniční úrovni.

²¹ MPO: *Národní klastrová strategie 2005-2008*, 2005, online dostupné na adrese: <http://www.mpo.cz/dokument6216.html>

V programu bylo možné získat dotaci v rámci dvou projektů (1. a 2. fáze): „Projekt vyhledávání vhodných firem pro klastr“ (Vyhověno bylo 42 žádostem a celková přiznaná dotace dosahovala 32 584 000 Kč.) a „Projekt zakládání a rozvoje klastrů“ (přijato bylo 10 žádostí a celková dotace byla ve výši 175 314 000 Kč.).

V rámci programu Klastry bylo vynaloženo celkem: 207 898 000 Kč. V první fázi bylo nejvíce rozhodnutí o poskytnutí dotace vydáno krajům: Moravskoslezskému (8 - nejvýznamnější z hlediska dotace), Jihočeskému (6) a Jihomoravskému (6). Ve druhé fázi byly dotace přiděleny krajům: Jihomoravskému (4), Královéhradeckému (2 - největší objem dotace) a Moravskoslezskému (2).

Období 2007-2013: Program Spolupráce

Je součástí OPPI a svým charakterem navazuje na prvotní program Klastry. Realizuje prioritní osu: 5 „Prostředí pro podnikání a inovace“ a oblast podpory: 5.1 „Platformy spolupráce“. Cílem je podpora vzniku a rozvoje kooperačních odvětvových uskupení – klastrů, technologických platforem a kooperačních projektů na regionální, nadregionální i mezinárodní úrovni, jako nástroje rozvoje konkurenceschopnosti ekonomiky a ekonomického růstu. Cílem programu je podpora projektů identifikace, zakládání, rozvoje klastrů, póly excelence a technologické platformy.

Program je realizován formou výzev a nárok na finanční podporu mají právnické osoby, jejichž cílem je podpora inovací a zvýšení konkurenceschopnosti. Více podrobností o programech, jednotlivých výzvách a podmínkách viz²².

Stav klastrů v České republice

Pojem klastry se v ČR objevuje v 90. letech 20. století. První klastry vznikají v roce 2005. Jde tedy o poměrně nové téma. Dnes jsou již některé klastry plně rozvinuté a spolupracují na společných projektech, další se prozatím nacházejí ve fázi mapování.

Za jeden z historicky prvních a patrně i nejúspěšnějších (Výroční zpráva MPO, považuje tento klastr za nejvýznamnější projekt prvního programovacího období, rovněž z hlediska požadované dotace ve výši 45 milionů Kč, což představuje max. částku, kterou bylo možné v rámci programu Klastry získat.) lze na území ČR považovat klastr Omnipack (klastr výrobců obalů), vzniklý v září 2005. Většina podniků sdružených v rámci klastru je z Královéhradeckého kraje, další z kraje Vysočina a Pardubického kraje. Jedná se tedy o meziregionální klastr zaměřený na obaly a obalovou techniku. Jeho vznik iniciovala spol. Polyplasty s.r.o. z Jaroměře. Cílem klastru je získat první pozici v oblasti obalového průmyslu ve střední a východní Evropě. Projekt klastru Omnipack rovněž získal ocenění „Podnikatelský projekt roku 2005“. V roce 2006 byl na konferenci New Horizons v rakouském Grazu, představen mezi nejlepšími evropskými klastrovými projekty.

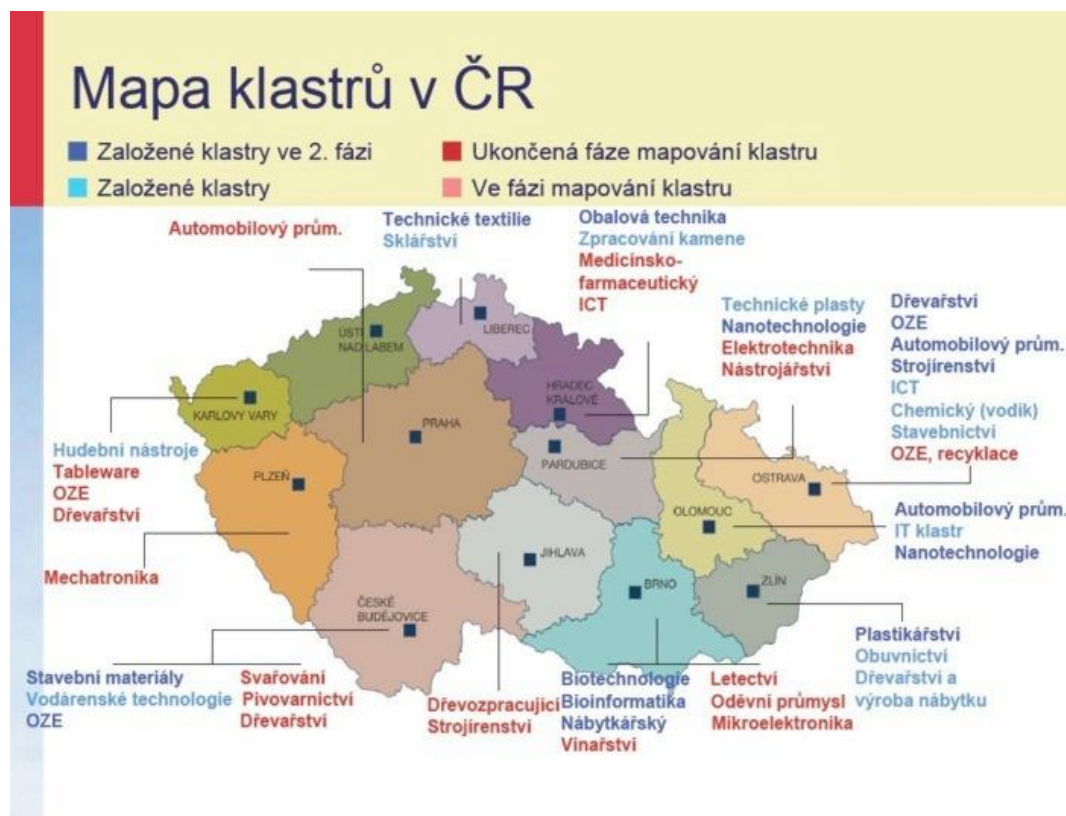
Zkušenosti z fungování klastrů v ČR, i když zatím velmi krátkodobé ukazují, že klastry mohou představovat nástroj ke zlepšení výkonnosti a konkurenceschopnosti firem, které se aktivit klastrů účastní, ale i regionu, ve kterém působí. V neposlední řadě se jako velmi efektivní rovněž ukazuje spolupráce s institucemi terciárního

²² MPO: *Národní klastrová strategie 2005 - 2008*, 2005, online na adresách: <http://www.mpo.cz/> a <http://www.czechinvest.org>.

vzdělávání (VŠ) a výzkumnými institucemi. V prvních fázích života klastrů je pozornost obvykle věnována nastolení důvěry mezi členy klastru, jejich vzájemnému poznávání, kontaktům, setkávání a výměně informací. Některé z klastrů zahájily společné aktivity např. v podobě provozu webových stránek, katalogů výrobků, PR, společné účasti na veletrzích, marketingových průzkumů trendů a trhů, vzdělávacích projektů nebo používání společného loga. K dalším pozitivním faktorům sounáležitosti lze zařadit prohloubenou vzájemnou důvěru a komunikaci mezi členy klastru, vytváření sítě spolupráce, přístup firem k informacím a k financím, vzdělávání lidského kapitálu. Velmi významná je též profesionalita managementu klastru. To ukázal průzkum v podobě strukturovaných rozhovorů mezi manažery 14 fungujících klastrů v ČR, které mají za sebou první společné projekty nebo na nich intenzivně pracují. Další klastry jsou ve velmi raných stádiích svého rozvoje a společné aktivity teprve plánují.

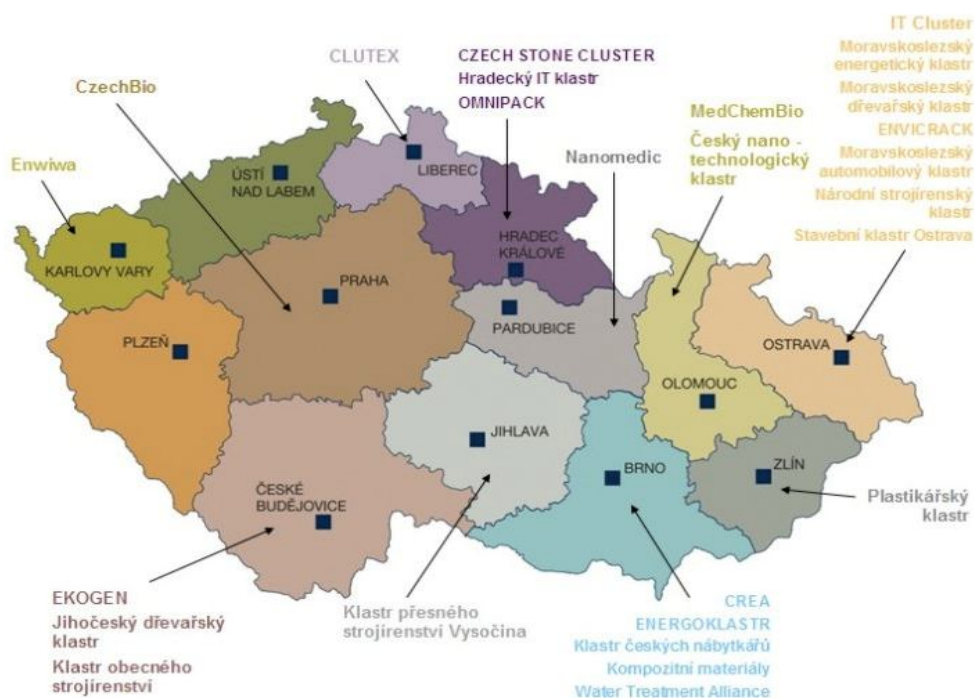
Dokladem vývoje jsou i následující fakta, v roce 2005 byla očekávána klastrových iniciativ na území čtrnácti krajů ČR následující: 20 zahájených klastrových aktivit a 27 probíhajících projektů. K 11. březnu 2008 byl stav (viz obr.2): 26 založených klastrů, 33 klastrových organizací, 4 klastrové iniciativy a 19 klastrů ve fázi mapování. Nyní na území ČR působí 25 funkčních klastrů (viz obr.3).

Obrázek 2: Stav klastrových iniciativ v ČR k 11. březnu 2008

Zdroj: Převzato z <http://www.czechinvest.org/klastrove-iniciativy>

Obrázek 3: Stav klustrových iniciativ v ČR v roce 2010

Zdroj: Převzato z <http://www.czechinvest.org/klastrove-iniciativy>

Přínosy klastrů

Již Marshall ve své analýze týkající se geografické koncentrace průmyslu v období průmyslové revoluce koncem 19. století, uvádí jako pozitiva této geografické blízkosti přínosy z externalit, jako jsou úspory z rozsahu a přelévání. Jako další uvádí, že docházelo ke zkvalitňování dodavatelsko-odběratelských vztahů, zvyšování atraktivity konkrétních regionálních trhů pro specializované pracovní síly disponující znalostním kapitálem, lepším podmínkám pro rozvoj vědy, výzkumu a zavádění z nich plynoucích inovací do praxe. Veškerá tato pozitiva měla kladný vliv nejen na samotné propojené subjekty, ale rovněž i na region ve kterém působily²³.

Ve zprávě Evropské komise se lze dočíst, že sdružování firem do klastrů má kladný vliv na inovace a konkurenceschopnost, vytváření dovedností, transfer informací, růst a dlouhodobou podnikatelskou dynamiku²⁴.

Evropská klustrová observatoř (The European Cluster Observatory) uvádí, že okolo 2000 klastrů působících v rámci území EU zaměstnává 38% evropské pracovní síly. Makroekonomické analýzy jednotlivých 286 regionů EU uvádí, že konkurenceschopné klastry jsou hlavním důvodem hospodářského rozvoje, inovační

²³ Marshall, A.: *Principles of Economics*, Cosimo Classics, 8.vydání, 2009, 740 str, ISBN:978-605208015.

²⁴ MPO: *Národní klustrová strategie 2005-2008*, kapitola 2. Definice klastru 2005, online dostupné na adrese: <http://www.mpo.cz/dokument6216.html>.

i konkurenční schopnosti, celkové stability jednotlivých regionů a jsou také prostředkem jak postupně eliminovat disparity mezi regiony^{25, 26}.

V 90. letech 20. století byly klastry uznány jako důležitý nástroj stimulace produktivity, konkurenceschopnosti ekonomiky a ekonomického růstu na regionální, nadregionální a mezinárodní úrovni se schopností povzbudit inovace. Toto uvádí ve svých pracech např. Ericsson²⁷ nebo z našich končin např.: Skokan²⁸.

Obecné kladné dopady klastru jsou:

- Zlepšení hospodářských výsledků organizací do klastrů zapojených.
- Zvýšení počtu inovací a jejich následných aplikací v praxi.
- Inicivace vzniku nových firem.
- Zvýšení exportu.
- Pomoc při zainteresování investorů.
- Podpora vědy a výzkumu.
- Podpora rozvoje regionu.

Závěr

Klastry představují propojení činností a aktivit podnikatelských subjektů s výzkumně-vývojovou základnou, vzdělávacími institucemi a samosprávami za účelem efektivního uplatnění inovací. Klastry při svém úspěšném fungování přinášejí výhody a efekty nejen pro samotné své členy, ale i pro území ve kterém působí a ve svém důsledku posilují konkurenceschopnost celé ekonomiky.

Evropská unie a její jednotlivé členské státy včetně České republiky mají vytvořeny klastrové strategie, asociace a podpůrné programy pro tvorbu a rozvoj klastrů. A přestože mnohé klastry vznikají spontánně (na základě přirozených konkurenčních výhod, tržních sil nebo zcela náhodně), měly by být tyto podpůrné „nástroje“ plně využity, ať už je vznik klastru iniciován směrem shora dolů nebo zdola nahoru. Infrastruktura vytvořená pro podporu spolupráce formou klastrů je zárukou jejich stabilního a integrujícího rozvoje.

Klastry nelze chápat jako univerzální nástroj ekonomického rozvoje, poskytují však svým aktivním zapojením všech členů v delším časovém horizontu progresi, která je využitelnou platformou pro zacílení inovačních aktivit a strategického vedení.

Příspěvek se svým obsahem vztahuje jak k autorčině tématu DDP : Regionální rozvoj, tak k udělenému SGS s názvem: Studie, metodika a návrh na vytvoření klastru.

²⁵ Konopa, P.: *Inovační regiony se sešly v Nizozemsku*, 2007, online dostupné na adrese: <http://www.inovace.cz/for-business/veda-vyzkum/tiskove-zpravy/clanek/inovacni-regiony-eu-se-sesly-v-...nizozemsku/>

²⁶ Weiss, J.: *Podpora klastrů – hybné síly evropské konkurenceschopnosti*, 2007, online dostupné na: <http://www.inovace.cz/for-business/veda-vyzkum/podpora-inovaci/clanek/klastry---hybna-sila-evropske-konkurenceschopnosti/>

²⁷ Ericsson, A.: *Regional Innovation Systems – from Theory to Accomplishment*, Stockholm: Swedish Office for Science and Technology, 2000.

²⁸ Skokan, K.: *Konkurenceschopnost, inovace a klastry v regionálním rozvoji*, vydalo nakladatelství Repronis, Ostrava 2004, 1.vydání, ISBN 8073290596, SVI MU: REG.

Seznam literatury a pramenů

- [1] Blažek, J., Uhlíř, D. (2002): *Teorie regionálního rozvoje - Nástin, kritika, klasifikace*, Praha, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002, 211 str., ISBN 8024603845
- [2] European Commission (2007): *CIP – Competitiveness and Framework Programme 2007-2013 (Rámcový program pro konkurenceschopnost a inovace 2007-2013)*, online dostupné na adrese: <http://ec.europa.eu/cip/>
- [3] European Commission (2002): *Les réseaux d'entreprises régionaux en Europe - observatoire des PME européennes n° 3*, 2002.
- [4] European Commission: *7 Research Framework Programme (7. Rámcový program)*, online dostupné na adrese: http://cordis.europa.eu/fp7/home_en.html
- [5] Evropská Komise (2010): *Sdělení komise – Evropa 2020*, KOM (2010) 2020 v konečném znění, Brusel, 2010, online dostupné na adrese : http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_CS_ACT_part1_v1.pdf
- [6] Evropská komise (2006): *Uvádění znalostí do praxe:Široce založená inovační strategie pro EU*, KOM (2006) 502 v konečném znění, k dispozici online na: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0502en01.pdf.
- [7] Ericsson, A. (2000): *Regional Innovation Systems – From Theory to Accomplishment*, Stockholm: Swedish Office for Science and Technology, 2000.
- [8] Internetové stránky: *Agentury pro podporu podnikání a investic CzechInvest*, <http://www.czechinvest.cz>
- [9] Internetové stránky: *Evropské klastrové observatoře – The European Cluster Observatory*, <http://www.clusterobservatory.eu/index.html>
- [10] Internetové stránky: *Inovaci*, <http://www.inovace.cz>
- [11] Kolektiv autorů: *Analýzy a zprávy vytvořené pod záštitou Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD)*, online dostupné na adrese : <http://www.oecd.org>
- [12] Kolektiv autorů (2000): *Lisabonská strategie 2000-2010*, přijata Evropskou radou v březnu 2000, Více viz online dostupné na adrese: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/abc/policies/art2377_cs.htm
- [13] Kolektiv autorů (2006): *Vymezení pojmu drobný, malý a střední podnikatel a postupů pro zařazování podnikatelů do jednotlivých kategorií (2006DEFINICEMSP.doc)*, online dostupné na adrese: <https://is.muni.cz/auth/dok/rfmgr.pl?fakulta=1456;obdobi=3364;studium=150239;kod=PRRMSP;furl=%2Ffel%2F1456%2Fpodzim2006%2FPRRMSP%2Fum%2F;info=>
- [14] Konopa, P.(2007): *Inovační regiony se sešly v Nizozemsku*, 2007, online dostupné na adrese: <http://www.inovace.cz/for-business/veda-vyzkum/tiskove-zpravy/clanek/inovacni-regiony-eu-se-sesly-v-nizozemsku/>
- [15] Marshall, A. (2009): *Principles of Economics*, Cosimo Classics; 8.vydání, 2009, 740 str., ISBN: 978-1605208015.
- [16] Materiál (2003): *Global Cluster Initiative Survey*, 2003.
- [17] Materiál: *The European Cluster Memorandum*, online dostupné na adrese: <http://www.clusterobservatory.eu>

- [18] Materiál (2005): *Národní klastrová strategie 2005-2008*, online dostupné na: <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/koncepce-a-politiky/narodni-klastrova-strategie-2005-2008/1000502/42899/>
- [19] Materiál (2007): *Národní klastrová strategie 2007-2013*, online dostupné na: <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/koncepce-a-politiky/narodni-klastrova-strategie-2007-2013/1000502/42899/>
- [20] Materiál: *Průvodce klastrům*, online dostupné na: <http://www.czechinvest.org/data/files/pruvodce-klastrem-63.pdf>
- [21] MPO (2005) : *Národní klastrová strategie 2005-2008*, 2005 , online dostupné na adrese: <http://www.mpo.cz/dokument6216.html>
- [22] Poldauf, I., Čaha, J., Kopecká, A., Krámský, J. (1982): *Anglicko-Český a Česko-Anglický slovník*, Praha, Státní pedagogické nakladatelství n.p., 1982, IBSN 14-577-82.
- [23] Porter, M.,E. (1998): *Clusters and the New Economics of Competition*, Harvard Business Review, 1998, č. 11-12, 78 str.
- [24] Porter, M.,E.(1998): *The competitive advantage of nations*, 1.vydání, Freepress, 1998, 896 str., IBSN 978-0684841472.
- [25] Publikace (2004): *Operační program průmysl a podnikání 2004 – 2006*, online dostupné na: <http://www.mpo.cz/dokument6345.html>
- [26] Skokan, K.,(2004) : *Konkurenceschopnost, inovace a klastry v regionálním rozvoji*, Ostrava, nakladatelství Repronis, 2004, 1.vydání, IBSN 8073290596, SVI MU: REG 162.
- [27] Skokan, K. (2005): *Klastry a regionální systém inovací v Moravskoslezském kraji jako inovativní koncepty regionálního rozvoje*, 2005.
- [28] Sölvell, Ö., Lindqvist, G., Ketels, Ch., Michael E. Porter (2003): *Zelená kniha klastrových iniciativ*, 1.vydání, 2003, IBSN 91-974783-1-8, český překlad zajistila Agentura pro podporu podnikání a investic CzechInvest, 2006, IBSN 91-974783-3-4.
- [29] Vítková, R., Volko, V., Vápeníček, A. (2005): *Konkurenceschopnost malých a středních podniků v aliancích (clusters)*, Praha, Národní informační středisko pro podporu jakosti, 2005, 34 str., IBSN 80-02-01772-2.
- [30] Weiss, J.(2007): Podpora klastrů – hybné síly evropské konkurenceschopnosti, 2007, *online* dostupné *na* adrese: *<http://www.inovace.cz/for-business/veda-vyzkum/podpora-inovaci/clanek/klastry---hybna-sila-....evropske-konkurenceschopnosti/>
- [31] Závěry předsednictví Evropské rady v Bruselu (13.–14. března 2008), oline dostupné na adrese: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/99410.pdf.
- [32] Závěry ze zasedání Rady dne 4.12.2006 (ve složení pro konkurenceschopnost), online dostupné na adrese: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/intm/91989.pdf
- [33] Žitěk V. (2004): *Regionální ekonomie a politika*, nakladatelství MU 2004, 1. vydání, IBSN 8021034785.